

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ І СУТНОСТІ ПОНЯТТЯ “СОЦІАЛЬНА ПОЛІТИКА”

Т.І. Цюркало

*аспірант кафедри політології, соціології та соціальної роботи
Національного технічного університету України
„Київський політехнічний інститут“*

Стаття присвячена аналізу результатів емпіричного дослідження адаптації військовослужбовців миротворчого контингенту до дій в особливих умовах. Виділено й описано психологічні чинники ефективності військово-професійної діяльності в умовах миротворчої місії.

Ключові слова:

Суспільна трансформація в Україні передбачає створення докорінної зміни системи соціального розвитку і насамперед соціально-економічних відносин у державі. Досягненню цього сприятиме зважена соціальна політика. Соціальна політика – це суспільний феномен, що поєднує різноманітні багатофакторні складові: конституційно-правові, інституціональні, управлінські, національні, державні, громадські, гуманістичні, праксеологічні та інші. Зазначене зумовлює багатоаспектність засад соціальної політики як суспільного явища.

Слід зазначити, що соціальну політику порізнному тлумачили представники різних напрямів суспільної думки. Спільним для авторів є твердження, що сучасна держава обов'язково має проводити соціальну політику.

Так, на думку канадського вченого Т. Ганслі, академічного визначення соціальна політика ще не набула. Це неоднозначне поняття пов'язане з заходами уряду, спрямованими на підвищення добробуту населення. З огляду на те, що зміст соціальної політики може включати як тактику, так і програми соціального захисту, межі такого поняття важко окреслити [1,10]. Німецький дослідник В. Зомбарт вважає, що до заходів соціальної політики можуть бути віднесені заходи економічної політики, спрямовані на буття, на зміцнення або знищення, послаблення цілої економічної системи. Його опонент Л. Борткевич стверджує, що соціальна політика – це ставлення держави до соціальних протиріч, що виражається в законодавстві й управлінні. А. Вагнер висловив точку зору, відповідно до якої соціальною політикою є політика держави,

котра намагається боротися засобами законодавства з безладдям у сфері процесу розподілу. М. Вебер вважав, що треба підпорядкувати соціальну політику національному ідеалу й інтересу, зараховуючи її до економічної політики, а останню – до політичної науки. Отже, соціальна політика в період кінця ХІХ –початку ХХ ст. в уявленнях дослідників не виходить за межі економічної політики, а розуміється як вплив держави за допомогою права, управління та заходів на економічну систему в цілому, на соціальні протиріччя, на процес розподілу для досягнення певного ідеалу, під яким М. Вебер розуміє національну могутність своєї країни.

Американський вчений Д. Гілл вважає, що всі заходи уряду, спрямовані на поліпшення умов життя населення, можна віднести до соціальної політики. Причому соціальний добробут людей – це найважливіша з функцій держави, інші – другорядні [1,10].

На думку Б. Дж. Нельсона, до кола інтересів соціальної політики не належать ні територіальні проблеми, ні владні прерогативи. Соціальна політика як сфера знання визначається “інтересом до цілісної моделі, котра об'єднує політичну систему й процеси, що відбуваються в ній, вірою у важливість тих наслідків, що спричиняють дії уряду, прагненням до досягнення як корисних, так і глибоких теоретичних і емпіричних знань, а також переконанням у важливості демократії. Л. Мід вважає, що соціальна політика як сфера дослідження являє собою “підхід до вивчення політики, що аналізує діяльність уряду у світлі найважливіших суспільних проблем”.

Дж. І. Андерсон зазначає: політика – це “цілеспрямована діяльність, здійснювана

одним або декількома авторами щодо проблем, котрі потребують вирішення. Соціальна політика розробляється урядовими організаціями й чиновниками". Таким чином, соціальна політика аналізується в комплексі з поняттям "політичний процес", що визначається як прийняття рішень і проведення політики. Дану точку зору поділяє Б. Пітерс, котрий вважає, що "соціальна політика є сума дій органів управління, які діють безпосередньо або через своїх агентів, котрі впливають на життя громадян". Представники плюралістичної моделі виходять з того, що соціальна політика – це "рівновага, яка досягається на кожному даний момент у ході боротьби груп інтересів, що суперничають". У "Словнику соціальної роботи" Р. Баркера наведено таке визначення соціальної політики: "Соціальна політика – діяльність і принципи суспільства, що формують спосіб, за допомогою якого воно втручається і регулює відносини між індивідами, групами, общинами, соціальними установами. Ці принципи і дії є результатом звичаїв і цінностей суспільства й великою мірою визначають розподіл ресурсів і рівень добробуту його людей".

Російський дослідник В. Капіцин визначає соціальну політику як "керуючий вплив держави, заснований на системі правил (норм), нормативних структур, що приймають рішення й організують діяльність, яка сприяє залученню до політичних процесів різноманітних суб'єктів. Мета такого впливу – сприяти формуванню спільності інтересів, широких верств населення й консолідувати тим самим суспільство, домагаючись підтримки ним діяльності держави" [2].

І. Лаврененко вважає: "Соціальна політика – це діяльність з управління соціальною сферою суспільства, покликана забезпечити життя й відтворення нових поколінь, створити передумови для стабільності й розвитку суспільної системи і гідного життя людей".

З одного боку, соціальна політика – це мистецтво поєднання людських інтересів, інтересів індивідів і держави, різного рівня людських спільностей, груп у сфері соціальних відносин. З іншого – це система взаємодії державної влади, що постійно відновлюється, недержавних структур, самої особистості з питань життєзабезпечення та розвитку людини.

Як бачимо, є безліч визначень соціальної політики і варіантів її розуміння, проте кожна

точка зору відбиває одну зі сторін істини. Так, за межами дослідницького інтересу залишилися деякі питання, зокрема питання про суб'єкт соціальної політики.

До суб'єктів соціальної політики належать людина, держава, суспільство, соціальні спільності та інститути, політичні партії, громадські організації, асоціації громадян, колективи, фонди, принципово нові для українського суспільства суб'єкти, зокрема соціального захисту (підприємці, роботодавці), і суб'єкти, що здійснюють діяльність у різноманітних формах як у межах інституціональних структур, так і на громадських самодіяльних засадах. Перелічені суб'єкти мають різний суспільний характер, здійснюють соціальну діяльність у багатьох галузях суспільного виробництва, мають різні можливості, масштаби, глибину, способи та засоби впливу на розвиток соціального буття, формування соціальної безпеки людини й суспільства. Розширення кількості суб'єктів соціальної політики, багатосуб'єктність її здійснення, розмаїття застосовуваних ними способів досягнення поставленої мети – істотні чинники, що створюють умови для різноманітних форм розвитку й збагачення соціального буття. Об'єктивною умовою багатосуб'єктності у здійсненні соціальної політики є розмаїття суспільних, соціальних відносин у суспільстві, що створюють об'єктивні умови для різноманітності способів реалізації соціального потенціалу людини та інших суб'єктів соціальної політики [3,10].

Суб'єкти соціальної політики різняться домінуючим впливом. Багатогранна структура таких суб'єктів, складність їх взаємовідносин у процесі реалізації соціальної політики передбачають чіткий розподіл між ними завдань, функцій та компетенцій. Суб'єкти соціальної політики потребують підтримання необхідного співвідношення між її складовими, застосовуваними формами та засобами впливу на об'єкт, а також узгодження зусиль державних, політичних, громадських, господарських та інших організацій, трудових колективів і єдності інституціональних та інших суб'єктів. Це потребує виокремлення в системі основного координуючого суб'єкта, який поєднував би зусилля і багатогранну діяльність інших учасників цього процесу. Серед інституціональних структур, які здійснюють соціальну політику в цій сфері, вирішальну роль відіграє держава. Держава є

основним суб'єктом соціальної політики, що покликаний виконувати координуючу, організуючу роль у регулюванні процесів функціонування та розвитку соціального буття. За потенціалом держава як суб'єкт соціальної політики переважає можливості інших суб'єктів цього процесу.

Нова філософія державної соціальної політики має полягати в тому, що не слід відмовлятися від держави як її суб'єкта, а докорінно змінити зміст і форми її діяльності в цій сфері суспільного буття. В основу такої філософії мають бути покладені вироблені державою загальні принципи та орієнтири щодо реалізації соціальної політики, які б забезпечували людині, соціальним спільностям право на повноцінний соціальний розвиток. Важливим у державному регулюванні процесів, що впливають на розвиток соціального, має стати принцип диференційованого підходу, який виходив би не з одноманітності, а з багатогранності, розмаїття життя певної соціальної спільності, урахував неповторність кожної конкретної ситуації, проблеми, специфіку виникнення й прояву суперечності у певній сфері.

Держава має здійснювати регулятивну діяльність, спрямовану на соціальний розвиток як безпосередньо, так і опосередковано, створивши відповідні економічні, соціально-політичні й духовні передумови для збагачення соціального потенціалу суспільства. Держава покликана бути головним знаряддям свідомого й планомірного розв'язання суперечностей процесу розвитку й функціонування соціальної сфери. Регулятивна діяльність має передбачати постійний пошук найраціональніших форм і способів поєднання прогресивних протилежностей з урахуванням інтересів людей, соціальних спільностей, насамперед соціальних класів, верств, груп, народу загалом, з використанням як основного регулятивного механізму власної зваженої соціально-економічної політики, державного прогнозування та координування. Тим самим держава буде здатна не лише створювати об'єктивні умови для свідомого й планомірного розв'язання суперечностей у сфері соціального буття, а й безпосередньо регулювати й розв'язувати ці суперечності [3, 15-16].

У контексті зазначеного суттєве завдання держави як суб'єкта соціальної політики полягає у створенні в суспільстві умов для со-

ціальної безпеки людини, для реалізації нею своїх соціальних прав, а також усвідомлення нею власної відповідальності за рівень свого добробуту. Жодна соціальна програма, яку реалізує держава, навіть у складний для розвитку час не повинна здійснюватися за рахунок людини, одного соціального класу, соціальної групи, верстви в інтересах іншої. Кардинальні зміни в державному регулюванні соціальним розвитком мають відбуватися в напрямку гуманізації державних структур, зрушень національних державних пріоритетів до першочергового забезпечення соціальних прав людини, визнання пріоритету індивідуальних прав кожної особистості [3, 16].

У сучасному розумінні соціальна політика – це один із видів регулювання держави, що називається “держава загального добробуту”. Серед авторів такого підходу багато закордонних дослідників, зокрема К. Еспін-Андерсен і Дж. Е. Кольберг. Як вважає К. Еспін-Андерсен, “соціальна політика є засобом як зменшення залежності від ринку у важливих сферах споживання, так і зміни самого статусу робітника: держава повинна надавати соціальні гарантії заробітної плати, що адекватно замінює ринкові прибутки”.

В. Колков, дослідивши діяльність сучасних держав, стверджує, що структуроутворюючими елементами соціальної політики є соціальне забезпечення, соціальна допомога, соціальна захист, соціальна праця. На думку В.Капіцина, до напрямів соціальної політики належать охорона здоров'я й обов'язкове медичне страхування; підтримка сім'ї, дитинства, материнства і батьківства; житлова політика, комунальне, побутове обслуговування населення; підтримка літніх інвалідів; соціальне обслуговування населення; охорона довкілля; федеральне й місцеве (муніципальне) облаштування мігрантів, особливо біженців і змушених переселенців.

Слід зазначити, що соціальна політика сучасної держави повинна бути зорієнтована не тільки на підтримку наявного рівня соціальних гарантій і створення механізмів соціального захисту окремих найбільш уразливих соціальних груп, а й на довготривалі завдання щодо кардинальної зміни основ системі соціального захисту, підвищення її ефективності. Основними цілями соціальної політики, як справедливо вважають дослідники, на сучасному етапі є: максимальне збереження фізичного,

інтелектуального, духовно-етичного потенціалу країни; формування міцного шару трудової мотивації, що відповідає вимогам легального ринку, орієнтованого на позитивне розширене відтворення "людського капіталу" країни; створення інституціональних і соціально-економічних передумов для реалізації громадянами, різними суспільними прошарками і групами населення своїх потреб і інтересів, виявлення своєї активності й розкриття особистості; без цього не буде передумов громадянського суспільства, особистої свободи, реальної демократії [4, 23].

Можна сказати, що соціальна політика, яка сьогодні проводиться в нашій країні, не має концептуального характеру, її заходи суперечливі. Характерними рисами сучасної соціальної політики в Україні стали відмова від патерналістської моделі (через обмежені фінансові можливості держави) і відсутність

чітких орієнтацій щодо вибору оптимальної моделі через пересунення соціальних проблем на останнє місце після політичних і економічних.

Таким чином, в умовах переходу нашої країни до ринкових відносин соціальна політика стає важливим фактором успіху нових перетворень. Соціальні проблеми в Україні вкрай загострилися. Як справедливо зауважує багато дослідників, кризова ситуація, у якій перебуває нині населення України, багато в чому пов'язана з тим, що вже протягом багатьох років реформ ігнорується соціальний фактор. Через це назріла необхідність розробки нової соціальної концепції і шляхів її реалізації. Наше суспільство потребує нової концепції соціальної політики, яка повинна мати чіткі цілі, зрозумілі більшості населення.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Ганслі Теренс М.* Соціальна політика та соціальне забезпечення ринкової економіки / Пер. з англ. О. Перепада. – К.: Основи, 1996. – 236 с.
2. *Капицын В.М.* Социальная политика и право: сущность и взаимозависимости // Российский журнал социальной работы. – 1998. – № 8. – С. 22.
3. *Скуратівський В.А., Палій О.М.* Основи соціальної політики. – К.: МАУП, 2002. – 200 с.
4. *Холостова Е.И.* Социальная политика. – М.: ИНФРА-М, 2001. – 204с.

Стаття надійшла до редакції 14.04.2006 р.